

Muz., 2022(63): 185-193
Rocznik, eISSN 2391-4815

data przyjęcia – 08.2022
data recenzji – 09.2022
data akceptacji – 09.2022
DOI: 10.5604/01.3001.0016.0472

WYSTAWY DOTYCZĄCE CZASÓW POLSKI LUDOWEJ W POLSKICH MUZEACH W LATACH 1989–2017 W UJĘCIU ILOŚCIOWYM (STATYSTYCZNYM)

EXHIBITIONS DEDICATED TO COMMUNIST
POLAND IN POLISH MUSEUMS IN
1989–2017 FROM A QUANTITATIVE
(STATISTICAL) PERSPECTIVE

Maria Wąchała-Skindzier

Muzeum Fotografii im. Walerego Rzewuskiego w Krakowie
ORCID 0000-0001-5876-0094

Abstract: The objective of the research was a survey identification of the presence of the history of Communist Poland, PRL, in museum narrative in 1989–2017. Importantly, this is a repeated, supplemented, and more thorough research versus the one presented in the paper 'PRL in Museum Narrative over the Last 25 Years' published in 2014 in the *Światowid. Rocznik Muzeum PRL-u (w organizacji)* periodical. The research discussed in the present paper forms part of a doctoral dissertation, constituting the research's second stage.

As a result of the conducted research based on survey answers provided by museums and on individual research a database containing 642 exhibitions was created. When processing the data, quantitative analysis was adopted. After

data cleaning the following statistical trends were analysed: exhibition duration over the whole research period, percentage of leading themes, percentage of themes in respective cities.

The conducted analysis has permitted to observe trends in museum narrative concerning PRL. Also the most popular exhibition duration over the research period has been identified (up to two years and permanent exhibitions). The most popular categories have been named: art history, political history, history of everyday life. Three groups of urban centres where museum narrative is present to a varied degree have been named. The fourth group contains cities in whose museums the topic of PRL has not been tackled over the last 28 years, or such projects cannot be reliably confirmed.

Keywords: museum narrative, art of exhibition, the recent history of Poland, Communist Poland, quantitative analysis.

Celem przeprowadzonego przeze mnie badania było sondażowe sprawdzenie obecności tematów ekspozycji muzealnych, dotyczących Polski Ludowej w ciągu 28 lat. Badania miały za zadanie analizę tendencji w prezentacji i postrzeganiu tej epoki w polskim wystawiennictwie muzealnym, a co za tym idzie, wykazanie, jak ilościowo, z podziałem na lata i kategorie wiodące, rozkładało się podejście do recepcji i popularyzacji Polski Ludowej¹ w badanym okresie. Celem artykułu są poglądowe przedstawienie analizy tendencji obowiązujących w latach 1989–2017 oraz próba ukształtowania metodyki badań ilościowych i statystycznych obecności tematów wystaw w muzealnictwie polskim. Ze względu na złożoność tematyki i brak metodologii ograniczyłam się do badań ilościowych, niepogłębionych badaniami jakościowymi.

Prezentowana w artykule metodyka badań ilościowych i statystyczna analiza wyników mogą znaleźć zastosowanie przy badaniu obecności innych tematów wystaw w narracji muzealnej ostatnich dziesięcioleci. Badania ilościowe zawsze stanowią dobry punkt wyjścia badań jakościowych, w tym bardziej pogłębionych refleksji nad formami pamięci zbiorowej i kulturowej na temat Polski Ludowej i ich odwzorowania w popularyzacji oraz badaniach w polskim muzealnictwie². Pozwalają też zaobserwować związki pomiędzy muzealizacją³ Polski Ludowej a pamięcią zbiorową i kulturową, a co za tym idzie, zaobserwować, jak polskie muzea wpływają na zmieniający się na przestrzeni lat dyskurs o tej epoce⁴. W pragmatycznym i najbardziej podstawowym wymiarze spisy wystaw i dokonane na ich podstawie obliczenia mają zadanie poglądowe. Stanowią rodzaj inwentarza. Dają możliwość sprawdzenia dorobku danego muzeum i miasta, w jakim się znajduje. Statystyki stanowią także rodzaj perspektywy, niemożliwej do uchwycenia za pomocą gęstego opisu jednej wystawy. Niniejsze badania statystyczne są użyteczne dla historyków dziejów najnowszych, kuratorów wystaw na temat Polski Ludowej, głównych inwentaryzatorów, opiekunów kolekcji muzealnych dotyczących najnowszych dziejów Polski oraz wszystkich osób zaangażowanych w ruch muzealiów, politykę gromadzenia i pozyskiwania zbiorów z zakresu najnowszych dziejów Polski.

Ze względu na czas prowadzenia analizy pozyskanych danych – od czerwca do lipca 2019 r. – ramy czasowe badania obejmują lata 1989–2017. Wyznaczone zostały one od ogólnie przyjętej daty zakończenia Polski Ludowej, czyli wyborów 4 czerwca 1989 r., choć tę cezurę, z uwagi na podjęte tematy rozstrzygnięć (np. historia polityczna), można przesunąć na lata późniejsze⁵. Wybór 2017 r. wynikał ze względów praktycznych. Danych za lata 2018 i 2019, ze względu na ich niekompletność, w momencie opracowywania próbki, nie można było uznać za wiarygodne. Należy zaznaczyć, iż jest to ponowione, uzupełnione oraz pogłębione badanie względem analizy przedstawionej w artykule *PRL w narracji muzealnej ostatniego 25-lecia*⁶. Zostało ono uzupełnione o lata 2015–2017 i pogłębioną analizę statystyczną. Badanie z przytaczanego artykułu stanowiło jedynie zarys metodologiczny dalszej analizy. W czasie jego prowadzenia zgromadziłam na tyle interesujące wyniki wstępne, że zdecydowałam się podjąć w tym kierunku dalsze badania.

Ze względu na unikatowość tematu oraz brak literatury przedmiotu za punkt wyjścia przyjęłam nielosowy wybór próbki badawczej. Wybór muzeów, na podstawie których przeprowadziłam analizę, oparty został na ich dostępności

(dane kontaktowe – e-mail, zgromadzone w bazie adresowej danych Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów [NIMOZ] w 2014 i 2017 r.). Gdy przystępowałam do zbierania danych w 2014 r., baza ta liczyła 519 adresów muzeów o statusie lub regulaminie uzgodnionym z ministrem kultury i dziedzictwa narodowego⁷. Wysyłanie ankiety zawęziłam do tych muzeów, które nie tylko podały w bazie dane kontaktowe do siebie (e-mail), ale także zadeklarowały potencjalnie popularyzację interesującego mnie obszaru wiedzy, jak muzea historyczne, regionalne, narodowe, etnograficzne, sztuki, galeria narodowa (w domyśle: Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki) i inne. Takie nazwy otrzymały kategorie muzeów w analizie statystycznej. Uznałam, że najlepiej będzie kategoryzować materiał pod kątem cech muzeów, zawartych w ich nazwach własnych.

Nie wysyłałam zapytań do muzeów pałacowych (wyjąwszy Galerię Socrealizmu, działającą przy Muzeum Pałacu Zamoyskich w Kozłówe), zamków, skansenów, muzeów archeologicznych, kościelnych, katedralnych, przyrodniczych, geologicznych, wojskowych (w tym statków i okrętów) czy o specyficznym profilu (np. ceramika, guziki, uzbrojenie itd.), uznając, że w pierwszej kolejności chcę przebadać te muzea, których profil może wskazywać na to, że tematyka ich narracji pokrywa się z zakresem prowadzonych badań. Narracja muzealna o tematyce Polski Ludowej, zgodnie z deklaracjami, mogła mieć natomiast istotny udział w działalności muzeów historycznych, narodowych, regionalnych, okręgowych, miejskich, etnograficznych itd. Zdaję sobie sprawę, że jest to temat do dalszego przebadania, zwłaszcza w kontekście muzeów wojskowych⁸. Należy zwrócić uwagę, że baza adresowa muzeów NIMOZ w 2014 r. traktowała filie i oddziały jednego muzeum jako odrębne instytucje muzealne⁹. Konstruując próbkę badawczą, uznałam natomiast, że filie i oddziały jednego muzeum są składową częścią jednej instytucji. Rozesłałam zapytanie mailowe z prośbą o wykaz wystaw czasowych i stałych, o tematyce Polski Ludowej, z lat 1989–2014 do 204 instytucji, odpowiedź otrzymałam od 87 z nich, czyli 47,1%.

W latach 2015–2017 zaktualizowałam materiał o kolejnej instytucji i wystawy. Zatem w trakcie prac w latach 2014–2017 rozesłałam ankiety do 206 muzeów i otrzymałam 97 odpowiedzi zawierających dane do dalszego opracowania. Zbiór badawczy obejmował zatem 206 muzeów, a próba – 97 muzeów w 57 miastach. Wynik ten należy uznać za zadowalający z uwagi na charakter prowadzonych prac.

Dodać należy, że było to pierwsze takie badanie muzeów w Polsce. Dotychczas nie została przeprowadzona analiza muzeów pod kątem realizowanych w nich tematów wystaw z danego okresu historycznego (np. średniowiecza, okresu nowożytnego czy II Rzeczypospolitej). Nie istnieje więc żadna metodologia, wedle której mogłabym stworzyć, a potem opracować pod względem statystycznym otrzymane dane. I tak w trakcie badania pierwotnego, którego pierwsze rezultaty opublikowałam w „Światowidzie. Roczniku Muzeum PRL-u (w organizacji)”, miałam 21 kategorii wystaw na temat Polski Ludowej. Dalsze opracowywanie danych wskazywało na zbyt dużą liczbę dobranych kategorii. Powodowało to problemy interpretacyjne otrzymanych wyników. Na podstawie zdobytego w badaniu pierwotnym doświadczenia postanowiłam w znaczący sposób zawęzić liczbę kategorii.

Ta ważna różnica wpłynęła na obecnie prezentowane wyniki w sposób równie istotny, jak przyrastające w kolejnych latach dane. Zyskałam przede wszystkim możliwość pogłębionej analizy wyników statystycznych oraz zastosowania nowych metod statystycznych do analizy danych. Pierwszy raz także postarałam się w sposób możliwie pełny o dobór danych, a także o metodę ich opracowania statystycznego. W analizie nie brałam pod uwagę muzeów, od których otrzymałam jedynie tematy wystaw i nie byłam w stanie sprawdzić, kiedy zostały otwarte i jak długo (przynajmniej szacunkowo w latach, nie w miesiącach czy dniach) trwały. Ujęłam natomiast te, które mogłam samodzielnie zweryfikować, np. dzięki wirtualnym archiwom wystaw ze stron internetowych.

By uporządkować otrzymane dane, wybrałam osiem kategorii wiodących (92% wszystkich tematów), przy pierwotnych 21 z wcześniejszego badania, i trzy pomocnicze. W opracowaniu danych przyjęłam następujące nazwy kategorii: historia polityczna, historia życia codziennego, historia kultury, historia techniki, historia instytucji, sztuka ludowa, sztuka, historia wzornictwa. Kategorie pomocnicze to: wystawa biograficzna, historia przemysłu oraz historia sportu.

Pokrótce omówię każdą z nich oraz pokażę, z których tematów zrezygnowałam. Kategoria „historia polityczna” obejmowała rzeczywistość polityczną epoki, decydentów politycznych lub zmianę polityczną, strajk, opozycję, w tym opór podziemia niepodległościowego. Do takich wystaw zaliczyłam: *Dekadę Solidarności* w Muzeum Regionalnym w Siedlcach, *Oczy i uszy bezpieczeństwa* w Muzeum PRL-u w Rudzie Śląskiej (muzeum prywatne), *Wojnę polsko-jaruzelską* w Muzeum PRL-u w Krakowie, *Zbuntowane miasto. Poznański czerwiec 1956* w Muzeum Powstania Poznańskiego – Czerwiec 1956.

Za kanoniczny przykład wystawy z historii wzornictwa – designu uchodzi ekspozycja *Chcemy być nowoczesni. Polski design 1955–1968*, pokazywana w 2011 r. w Muzeum Narodowym w Warszawie. Podam jeszcze dwa przykłady z tej kategorii: *Polski New Look* w Muzeum Narodowym we Wrocławiu czy *Szkoło подарowane – z kolekcji A.P. Banasiów (polskie szkło z lat 1967–1997)* w Muzeum Ziemi Kłodzkiej w Kłodzku.

Istotną kategorią okazała się historia życia codziennego. Za przykłady takich narracji uchodzą m.in.: *Polskie lata sześćdziesiąte* w Muzeum w Sosnowcu, *Życie na kartki, historia życia codziennego* w Muzeum im. o. Emila Drobrego w Rybniku, *Od kołyski do matury* w Muzeum Regionalnym w Siedlcach, *Pamiętka z wojska. Opowieść o życiu prawdziwego mężczyzny czy Lokalny pejzaż kontrkultury. Love, Peace i PRL* w Muzeum Etnograficznym im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu.

Bardzo ważną, ale też bardzo pojemną kategorią narracji muzealnej o Polsce Ludowej (i jedną z najliczniejszych, jak pokażą wskaźniki) okazała się sztuka. Do tej kategorii należą zarówno wystawy poświęcone sztuce socrealistycznej, jak i te w Galerii Socrealizmu w Kozłowie, wystawy kontestujące system (sztuka jako narzędzie kontestowania systemu), np. *POKOLENIE '80 – Polityczny protest? Artystyczna konstatacja* w Muzeum Okręgowym w Rzeszowie czy *Sztuka w zmieniającym się świecie – Puławy 1966* w Muzeum Współczesnym Wrocław, a także szerokie spektrum wystaw monograficznych prezentujących twórczość artystów nieodnoszących się w dziełach do rzeczywistości politycznej i społecznej, wykonanych w Polsce Ludowej, np. *Polska współczesna*

grafika i rysunek ze zbiorów Biura Wystaw Artystycznych w Kłodzku latach 1978–93 w Muzeum Ziemi Kłodzkiej w Kłodzku, *Krasnostawskie impresje. Wystawa prac studentów ASP z pleneru malarskiego w Krasnymstawie – lipiec 1978* w Muzeum Regionalnym w Krasnymstawie (odsłony z lat 2005–2006 i 2009). Do tej kategorii zaliczyłam także przeglądy plakatów z Polski Ludowej, mające nie tyle (lub nie tylko) walor propagandowy, lecz artystyczny, wpisujące się w tzw. polską szkołę plakatu.

Ciekawą kategorię, powiązaną ze sztuką, lecz będącą jej pochodną, związaną z kulturą ludową, stanowiły informacje o wystawach sztuki ludowej. Były one na tyle unikalne, że postanowiłam im poświęcić odrębną kategorię, nie chcąc, żeby rozpułyły się w bardzo pojemnej kategorii „sztuka”. I tak za przykład takiej wystawy podaję *O szczyśliwą socjalistyczną wieś Polską. Socrealizm w sztuce ludowej* w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie.

Pojemną kategorią okazała się historia kultury, do której zaliczyłam m.in. teatr, film, literaturę, pokazywane nie jako dzieła artystyczne, ale osadzone w kulturowym kontekście epoki, wpływające na rzeczywistość społeczną. Mam tu na myśli zwłaszcza takie wystawy, jak np. *Teatr w Nowej Hucie* z 2013 r., *Raz się żyje... czyli Wielka Rewia STS (1954–1975)*. *50. rocznica założenia w Warszawie Studentckiego Teatru Satyryków czy Ulice (Złęgo) Tyrmanda* w Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie z 2015 r. Do tej kategorii weszły także monograficzne wystawy z tegoż muzeum, poświęcone np. Mironowi Białoszewskiemu, Agnieszce Osieckiej czy innym pisarzom epoki.

Dosyć specyficzną kategorią, którą wyraźnie widać w badaniach, okazała się historia instytucji. Wybrałam do niej np. wystawę *50 lat poczty harcerek w Rawiczu 2005* (początek powstała w 1957 r.) oraz ekspozycję *50 lat Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego* z 2003 r. Obie prezentowane były w Muzeum Ziemi Rawickiej w Rawiczu.

Odrębną kategorię stanowią wystawy poświęcone historii techniki z Polski Ludowej. Jako przykłady podaję tu *Żelazniaki z Pewexu ze zbiorów Adama i Witolda Tchórzewskich*, *Błaszaki z demoludów ze zbiorów Adama i Witolda Tchórzewskich* w Muzeum Techniki i Przemysłu w Warszawie.

Chcę jeszcze zwrócić uwagę na kategorie pomocnicze. Są to: wystawa biograficzna, historia przemysłu oraz historia sportu. Do wystaw biograficznych zaliczyłam np. ekspozycję *Maciej Frankiewicz – legenda poznańskiej opozycji 1980–1989* w Wielkopolskim Muzeum Niepodległości. Wystawa z zakresu historii sportu to np. *Sport w Nowej Hucie* w Muzeum Krakowa.

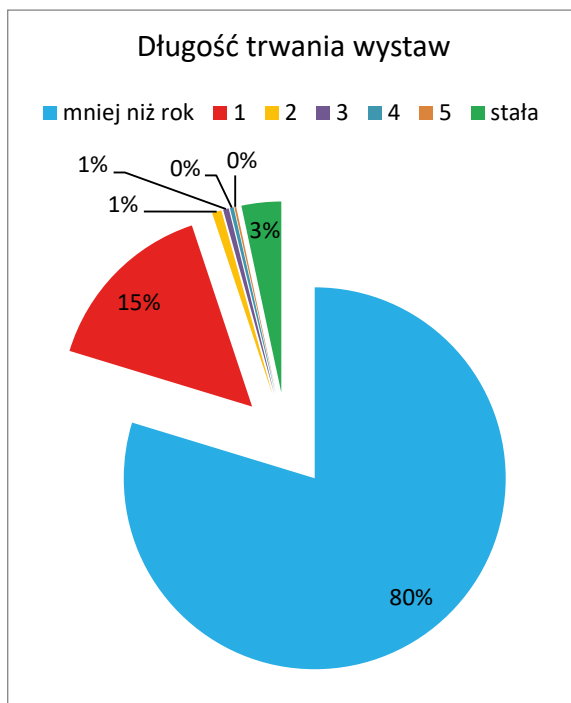
Dodatkowo w trakcie prowadzonych analiz zdecydowałam się wykreślić z obliczeń 28 ekspozycji, mimo że kuratorzy odpowiadający na moje pytanie umieścili je w nadesłanych przez siebie spisach. Są to ekspozycje prezentujące tzw. długie trwanie, np. ponadstuletnią historię jakiejś instytucji – poczty polskiej, kopalni, fabryki, muzeum czy marynarki wojennej, gdzie Polska Ludowa stanowi jedynie wycinek czasowy szerszej rzeczywistości historycznej, szerszego problemu.

W tym miejscu przybliżę metodę, jaką posłużyłam się przy opracowaniu danych – analizę ilościową (*quantitative analysis*)¹⁰. To metoda powszechnie wykorzystywana w socjologii, lecz coraz bardziej popularna w pozostałych naukach

Tabela 1. Podsumowanie charakterystyki próbki badawczej

Table 1. Summary characteristics of survey sample

	Zapytano	Otrzymano odpowiedzi	Procent ogółu
Muzea	206	97	47,1%
Miasta	73	57	
Kategorie	8 wiodących ¹³ + 3 pomocnicze	11	92% wiodące, 8% pomocnicze

Wykres 1. Długość trwania wystaw w latach 1989–2017

Chart 1. Exhibition duration in 1989–2017

Kategorie: mniej niż rok – od 1 do 12 miesięcy; 1 – od 12 do 24 miesięcy; 2 – od 15 do 36 miesięcy; 3 – od 37 do 48 miesięcy; 4 – od 49 do 60 miesięcy; 5 – od 61 do 72 miesięcy; stała – więcej niż 73 miesiące.

humanistycznych, gdy celem jest opracowanie dużej ilości danych. Cel analizy ilościowej stanowi numeryczne przedstawienie i przetwarzanie danych, by opisać i wyjaśnić zjawiska, których te dane dotyczą¹¹. Do sporządzenia bazy danych i ich opracowania posłużyłam się programem Excel 2016 i dodatkiem „Analysis Tool Pack”¹² oraz programem firmy OriginLab – OriginPro 2019b (wersja 9.6.5.169). Na podstawie otrzymanych tematów wystaw podzieliłam je na kategorie.

Powyższa statystyka obejmuje lata 1989–2017. Bazę stanowiło 206 instytucji znajdujących się w 73 miastach. Podzielono je na 8 kategorii wiodących oraz 3 pomocnicze (kolumna: Zapytano). Na rozesłane ankiety otrzymano odpowiedzi z 97 instytucji znajdujących się w 57 miastach i przyporządkowanych do 11 kategorii (kolumna: Otrzymano odpowiedzi). To 47,1% udziału ogółu instytucji w badanej próbce, reprezentujących 92% badanych kategorii wiodących i 8% kategorii pomocniczych (kolumna: Procent ogółu).

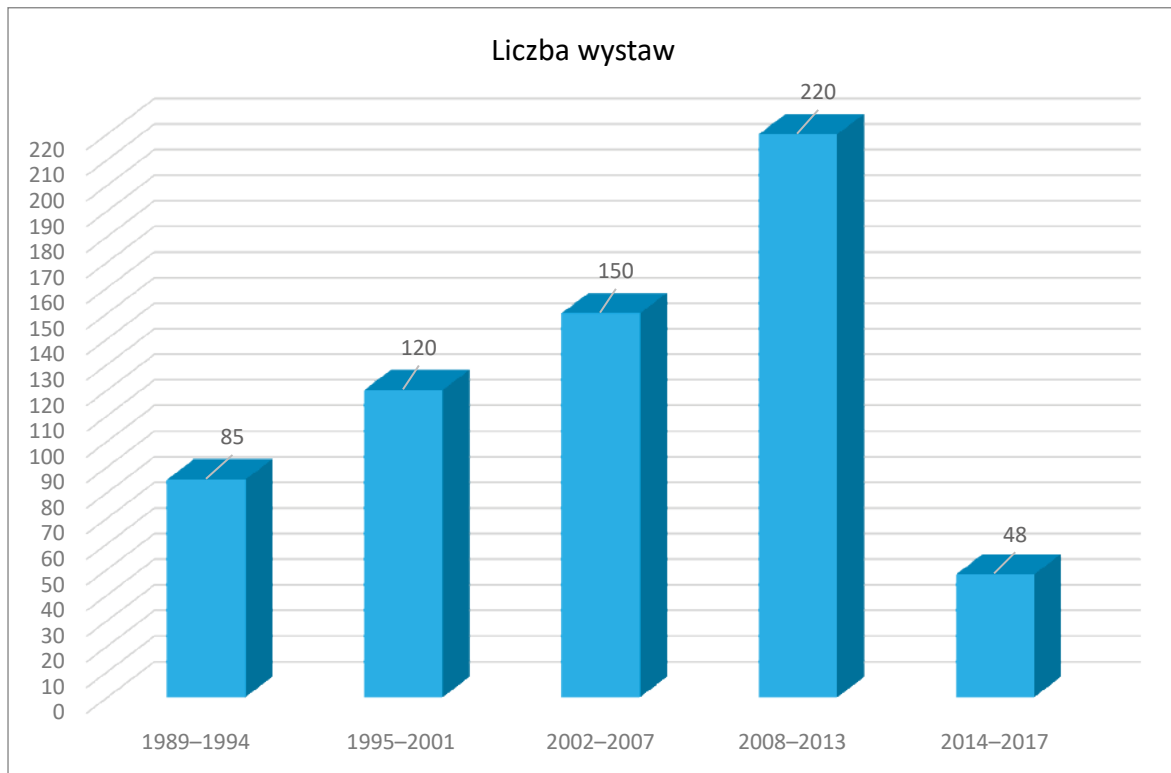
Należy uznać, że przeprowadzone badania stanowią reprezentatywny obraz zjawiska. Na podstawie otrzymanych danych dokonałam podziału na długość trwania wystaw, procentowy udział długości wystawy w wybranych latach, liczbę wystaw w badanych okresach, tematy wiodące i ich procentowy udział w kolejnych latach.

Analiza otrzymanych wyników

W rozpatrywanym horyzoncie czasowym otrzymano dane dotyczące 670 zrealizowanych wystaw (rozumie się przez to odpowiedzi od 97 muzeów, zawierające tytuł i czas trwania wystawy bądź informacje, na podstawie których można było zweryfikować, czy wystawa się odbyła, np. dzięki wirtualnym archiwom wystaw ze stron internetowych). Z tej liczby w trakcie analizy wyeliminowałam 28 ekspozycji. Wyściowo do analizy statystycznej posiadałam więc 642 wystawy. Skurczyła się kategoria „historia instytucji”. Dodam, że tak starannego opracowania dokonałam dopiero w 2018 r., więc pierwsza publikacja wstępnych wyników w artykule naukowym *PRL w narracji muzealnej ostatniego 25-lecia* z 2014 r. ma obecnie status raczej przyczynku do odzworowania tego tematu w badaniach statystycznych.

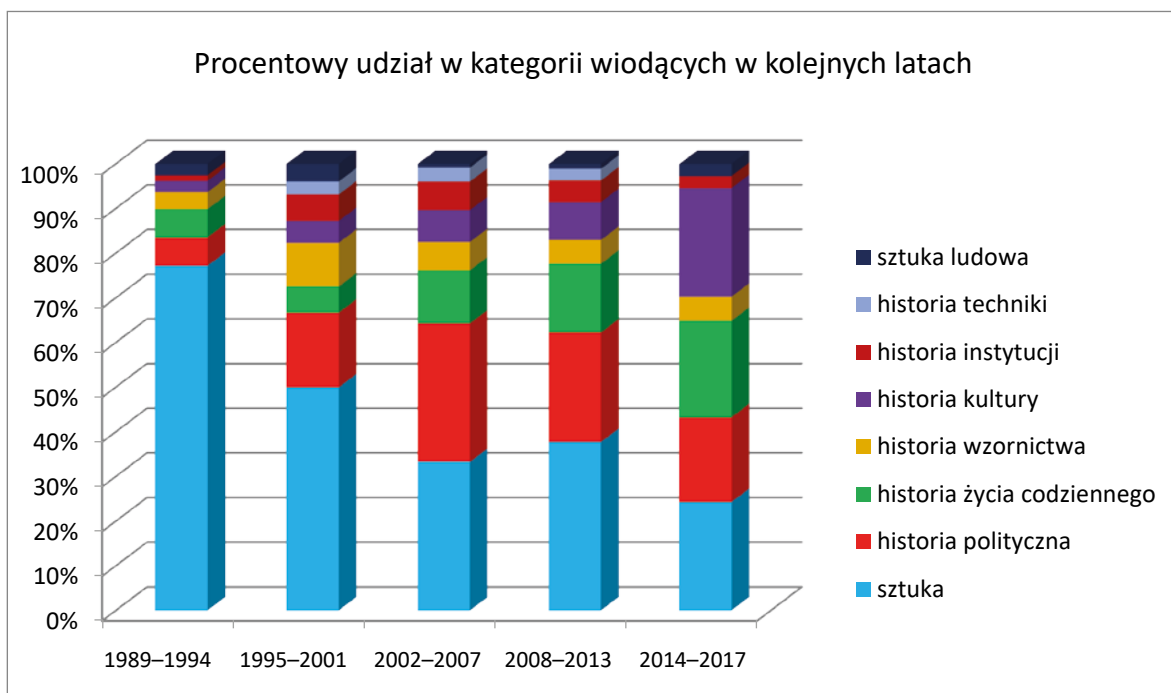
Przechodząc do interpretacji otrzymanych wyników, byłam w stanie wywnioskować, że z prezentowanych wystaw większość stanowiły wystawy czasowe trwające mniej niż rok i nie dłużej niż dwa lata (wykres 1 – kolor niebieski). Uwagę należy równocześnie zwrócić na wystawy stałe, które stanowią zaledwie 3% całości realizowanych wystaw (wykres 1 – kolor zielony) pod względem długości trwania oraz zakresu odbioru nieporównywalnego z wystawami czasowymi. Ogólnie stwierdzić można, iż te trzy kategorie czasowe to 80% całego zakresu prezentowanych długości wystaw, 15% – wystawy trwające do dwóch lat.

Zauważyć trzeba, iż podczas badania długości trwania wystaw zaobserwowałam dwa istotne czynniki. Po pierwsze, znaczącym problemem w opracowaniu tego tematu było uznanie, czy mamy do czynienia z jedną wystawą złożoną z kilku odsłon, np. w Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku zorganizowano serię wystaw, których temat stanowiła szkoła plakatu, pod wspólnym tytułem *Arkana sztuki...* Wywołało to dwa efekty: zmniejszyła się liczba wystaw przypisywanych jednemu ośrodkowi i grupie muzeów przy równoczesnym zwiększeniu wydłużenia czasu trwania takiej ekspozycji. Po drugie, czynnikiem była obecność tzw. wystaw stałych. Dla tej grupy wiadomo, iż okres ich trwania jest długi, jednak trudno stwierdzić, czy jego granice to czas zakończenia badania (dla zebranej próbki koniec 2017 r.), czy należy przyjąć jakieś inne ramy trwania wystawy stałej, po której przechodzi ona rewitalizację i uznać można ją za nową wystawę, np. ze względu na istotne zmiany w ekspozycji. Dlatego zrezygnowałam z próby oceny takich wielkości, jak średnie czasy trwania wystaw w rozpatrywanych grupach tematycznych,

Wykres 2. Liczba wystaw dotyczących Polski Ludowej, zrealizowanych w latach 1989–1994, 1995–2001, 2002–2007, 2008–2013, 2014–2017

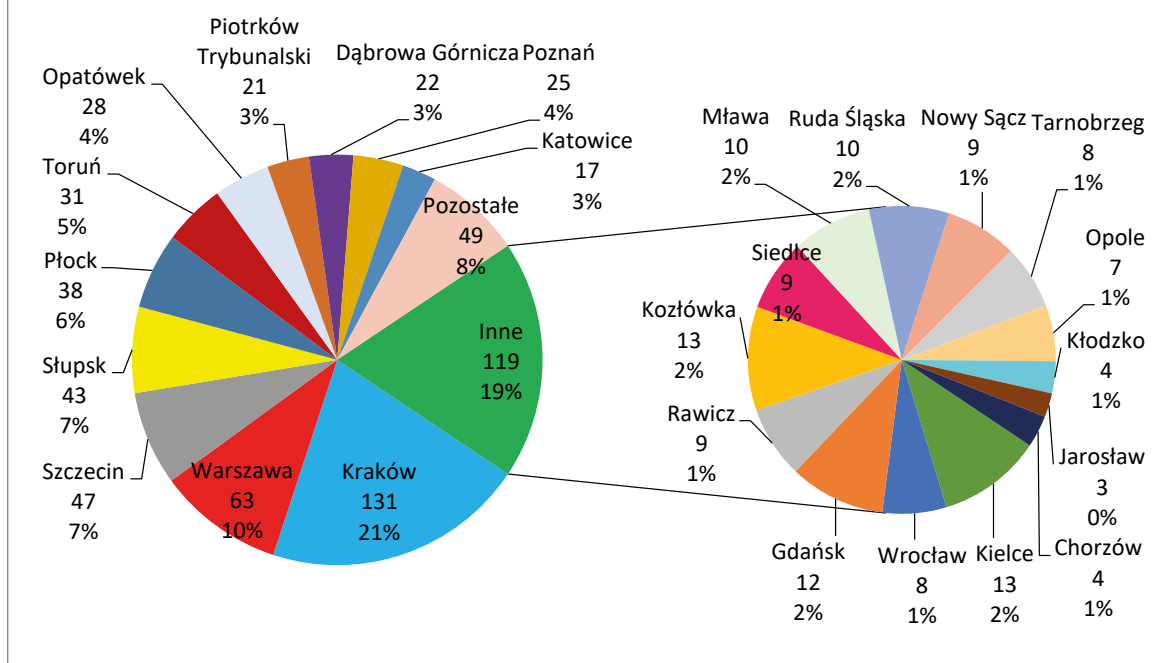
Chart 2. Number of exhibitions dedicated to PRL held in 1989–1994, 1995–2001, 2002–2007, 2008–2013, 2014–2017

Wykres 3. Analiza procentowa tematów wiodących zgodnie z przyjętym podziałem na osiem kategorii

Chart 3. Leading themes classified into 8 categories in percentage

Liczba wystaw realizowanych w poszczególnych miastach

Wykres 4. Udział miast przedstawionych w ujęciu procentowym i liczbowym

Chart 4. Share of respective cities: in percentage and numbers

Okrąg po lewej przedstawia dominujące ośrodki miejskie, okrąg po prawej – ośrodki peryferyjne w narracji muzealnej dotyczącej Polski Ludowej w badanym okresie.

Tabela i wszystkie wykresy – opracowanie własne.

geograficznych czy instytucjonalnych. Podjęte podczas prowadzenia analizy danych próby takiej oceny nie dały konsekwentnych i zadowalających rezultatów. Stwierdziłam więc, że ich prezentacja byłaby arbitralnym wyborem niepopartym dostatecznymi argumentami metodologicznymi.

Podczas opracowywania wykresu 2 przyjęto arbitralny podział wynikający z krótkiego odstępu czasowego pomiędzy prezentowanym tematem a datą wystaw. Pierwsze wystawy na badany temat pojawiły się już w 1989 r. Pozostałe daty wiążą się z przemianami polityczno-ustrojowymi w Polsce. Rok 2013 to zakończenie I etapu badań. Lata 2014–2017 to ponowienie i uzupełnienie badań. Starłam się podzielić badany okres na równe przedziały czasowe, uwzględniając przemiany polityczne i społeczne.

Na wykresie 2 widać istotne, prawie pięciokrotne zmniejszenie się liczby wystaw w latach 2014–2017 względem poprzedniego rozpatrywanego okresu. Tłumaczyć można to zmniejszonym zakresem czasowym. Przy uwzględnieniu trzech lat otrzymamy w okresie 2014–2017 średnio 17 wystaw na rok, odpowiednio dla lat: 1989–1994 jest to 17 wystaw, 1995–2001 – 24 wystawy, 2002–2007 – 30 wystaw, 2008–2013 – 44 wystawy, przy średniej dla całego okresu – ok. 22 wystaw na rok. Trudno więc tak znaczącą zmianę tłumaczyć np. końcem mody czy też nostalgią za Polską Ludową. Co więcej, na taki spadek mogły wpłynąć też zmiana polityki historycznej, zwrócenie się ku innym tematom, z pominięciem Polski Ludowej. Nie należy tu także wykluczyć czynników związanych z doбором próbki

statystycznej i zmianą liczby instytucji skłonnych udostępnić szczegółowe dane na temat realizowanych projektów w 2017 r. względem 2014 r. Niestety, prowadząc badania, nie znalazłam sposobu na znormalizowanie takiego efektu i pozostawiłam otrzymane wyniki w takim kształcie, uwzględniając w interpretacji zaobserwowany fenomen. W celu zminimalizowania ww. czynnika zastosowałam podział na lata, aby zobrazować jeszcze jedną kategorię interpretacji danych – wyodrębnienie tematów wiodących. Wykres 3 przedstawia zmianę proporcji udziału tematów wiodących w prezentacji historii Polski Ludowej w poszczególnych latach.

Wykres 3 pozwala stwierdzić, iż na przestrzeni lat mamy ewidentnie do czynienia z istotnym odchodzeniem od tematu sztuki w narracji o Polsce Ludowej. Na początku stanowił ok. 3/4 wszystkich wystaw realizowanych w celu ukazania bardziej zrównoważonej i bogatej tematyki, przy szczególnym wzroście zainteresowania historią polityczną, historią życia codziennego oraz historią techniki. Zanikającym czy wręcz marginalnym tematem narracji o Polsce Ludowej stała się sztuka ludowa. Historia instytucji oraz historia wzornictwa pozostają raczej tematami niszowymi.

Przedstawione zestawienie z wykresu 4 pozwala stwierdzić, iż dominującym ośrodkiem w zakresie narracji o Polsce Ludowej jest Kraków. Zestawienie to umożliwia też podział miast, w których podjęto tę tematykę, na trzy zasadnicze grupy. Miasta dominujące – ośrodki, w których w rozpatrywanym okresie zrealizowano co najmniej 14 wystaw, czyli zaprezentowana została

ponad jedna wystawa na dwa lata. Rozumieć to można jako sytuację, w której potencjalny odbiorca miał możliwość wyboru wystaw o Polsce Ludowej spośród kilku aktualnie dostępnych. Miasta obecne – ośrodki, w których zorganizowano od 3 do 14 wystaw w rozpatrywanym okresie; dają lub dawały możliwość odbiorcom zaznajomienia się przynajmniej z jedną wystawą dotyczącą Polski Ludowej w dowolnym czasie. Ostatnią grupę stanowią miasta okazjonalne, tzn. takie, na których terenie zrealizowano trzy bądź mniej wystaw w ciągu 28 lat. Powoduje to małą dostępność narracji muzealnej o Polsce Ludowej w tych ośrodkach oraz pewną monotematyczność – w rozumieniu prezentowania np. okazjonalnych wystaw w ramach kolejnych 10 rocznic wydarzenia związanego z Polską Ludową. Wykres 4 prezentuje również dokładniejszy obraz udziału ośrodków miejskich w dyskursie muzealnym z zakresu tematyki odnoszącej się do Polski Ludowej oraz ich udział procentowy. Zestawienie takie świadczyć może o tym, iż Kraków z udziałem 21% (131 wystaw zrealizowanych w pięciu muzeach, gdzie przykładowo w Warszawie – 63 wystawy w ośmiu muzeach) całkowitej liczby prezentowanych wystaw stanowi dominujący ośrodek narracji muzealnej dotyczącej Polski Ludowej, porównywalny z grupą miast obecnych w dyskursie z tego zakresu.

Natomiast udział miast okazjonalnych (7% ogółu) plasuje tę grupę poza czterema pierwszymi ośrodkami dominującymi w dyskursie. Przewagę Krakowa w podejmowaniu tematów ekspozycji odnoszących się do Polski Ludowej należy tłumaczyć istnieniem tutaj dwóch ważnych instytucji muzealnych, których narracja była zogniskowana na tym okresie. Pierwsza z nich to Muzeum PRL-u, działające w latach 2009–2019, druga – Dzieje Nowej Huty, oddział Muzeum Krakowa funkcjonujący do 2019 r. Obie instytucje pracowały więc w 2017 r., który jest cezurą niniejszej pracy. Miało to wpływ na tak znaczący wynik Krakowa w całej analizie.

Podsumowanie

Badania wpisały się w coraz bardziej popularny nurt studiów nad muzealnictwem, stając się w aspekcie statystycznym

mocną podwaliną dalszych analiz tendencji w wymiarze historiograficznym, czy to jako kontynuacja, czy też jako wskazówka metodologiczna podobnych tematów. W niniejszym tekście, opartym na metodologii badań ilościowych (*quantitative research*), zaprezentowałam dane odnośnie do wystaw czasowych i stałych, zgromadzonych przeze mnie w latach 2014–2017. Przeprowadzona analiza umożliwiła zaobserwowanie trendów w narracji muzealnej dotyczącej Polski Ludowej, zarówno w zakresie liczby wystaw, jak i ich tematyki. Prowadzone prace pozwoliły określić, jaka długość wystaw jest najbardziej powszechna w narracji muzealnej w wybranym okresie. Wyodrębniłam również najpopularniejsze kategorie: historia sztuki, historia polityczna, historia życia codziennego. Wyszczególniłam trzy grupy ośrodków miejskich, w których narracja muzealna dotycząca Polski Ludowej jest obecna z różnym natężeniem – dominujące (Kraków, Warszawa), obecne w dyskursie (Szczecin, Słupsk), okazjonalne. Czwarta grupa obejmuje miasta, w których w muzeach tematu Polski Ludowej nie podjęto w ciągu 28 lat lub nie można tego wiarygodnie stwierdzić, co pozwala wyrobić sobie pewien obraz dostępności tej tematyki dla szerszego kręgu odbiorców. Utrudniony dostęp do możliwości zapoznania się z historią Polski Ludowej w narracji muzealnej występował w województwach: lubuskim, dolnośląskim, opolskim, lubelskim, podlaskim, warmińsko-mazurskim.

Sporządzony wykaz jest pierwszą próbą całościowego spojrzenia na wystawiennictwo dotyczące Polski Ludowej, na stosunek do popularyzacji tego okresu w latach 1989–2017 w muzealnictwie. Studium takie może stanowić przyczynek do rozbudowywanej bazy danych, np. w oparciu o programy NIMOZ. Trudności w podjęciu tego typu badań sprawiały duże rozproszenie informacji oraz uzależnienie od dobrej woli i rzetelności respondentów, a także dobór kategorii, do których przyporządkowywałam wystawy. Opracowana metodyka daje też wzorzec dla innych badaczy interesujących się analizą tendencji w wystawiennictwie.

Streszczenie: Cel badań stanowiło sondażowe sprawdzenie obecności historii PRL-u w narracji muzealnej w latach 1989–2017. Należy zaznaczyć, iż jest to ponowione, uzupełnione oraz pogłębione badanie względem badania przedstawionego w artykule *PRL w narracji muzealnej ostatniego 25-lecia*, który ukazał się w 2014 r. w czasopiśmie „Światowid. Rocznik Muzeum PRL-u (w organizacji)”. Prezentowane w niniejszym tekście badania są częścią dysertacji doktorskiej i stanowią ich drugi etap.

W wyniku prowadzonych badań w oparciu o materiał dostarczony w formie ankiet z muzeów i na podstawie indywidualnych kwerend powstała baza danych obejmująca 642 wystawy. Przy opracowaniu danych jako metodę zastosowano analizę ilościową (*quantitative analysis*). W badaniu, po dokonaniu oczyszczenia danych, poddano analizie następujące trendy statystyczne: długość trwania

wystaw w całym badanym okresie, procentowy udział długości trwania wystaw w badanym okresie, procentowy udział tematów wiodących, procentowy udział tematów w poszczególnych miastach.

Przeprowadzona analiza umożliwiła zaobserwowanie trendów w narracji muzealnej dotyczącej Polski Ludowej. Prowadzone prace pozwoliły określić, jaka długość wystaw jest najbardziej powszechna w narracji muzealnej w wybranym okresie (do dwóch lat oraz wystawy stałe). Wskazano najpopularniejsze kategorie: historia sztuki, historia polityczna, historia życia codziennego. Wyszczególniono trzy grupy ośrodków miejskich, w których narracja muzealna dotycząca Polski Ludowej jest obecna z różnym natężeniem. Czwarta grupa obejmuje miasta, w których w muzeach tematu Polski Ludowej nie podjęto w ciągu 28 lat lub nie można tego wiarygodnie stwierdzić.

Słowa kluczowe: narracja muzealna, wystawiennictwo, najnowsza historia Polski, Polska Ludowa, analiza ilościowa.

Przypisy

- ¹ W tekście ze względu na periodyzację 1944-1989 (o czym niżej) posługuję się umowną, propagandową nazwą państwa polskiego w latach 1944-1989, tj. Polska Ludowa, mając na uwadze fakt, że oficjalna nazwa państwa: Polska Rzeczpospolita Ludowa (PRL) została usankcjonowana w konstytucji z 22 lipca 1952 r. Szerzej zob. K. Kersten, *Narodziny systemu władzy. Polska 1943-1948*, Poznań 1990.
- ² Szerzej zob. M. Saryusz-Wolska, *Spotkania czasu z miejscem. Studia o pamięci i miastach*, Warszawa 2011, s. 20-21, 82; A. Assmann, *Przestrzenie pamięci. Formy i przemiany pamięci kulturowej*, w: *Pamięć zbiorowa i kulturowa. Współczesna perspektywa niemiecka*, M. Saryusz-Wolska (red.), Kraków 2009, s. 123.
- ³ Szerzej zob. *Muzealizacja/umuzealnienie*, w: *Słownik encyklopedyczny muzeologii*, A. Desvallées, F. Mairesse (red.), D. Folga-Januszewska (red. nauk. wyd. pol.), Warszawa 2020, s. 251-274; D. Folga-Januszewska, *Muzeum. Fenomeny i problemy*, Kraków 2015, s. 109-111; W. Gluziński, *U podstaw muzeologii*, Warszawa 1980, s. 14-57; P. Piotrowski, *Muzeum krytyczne*, Poznań 2011; J. Świecimski, *Ekspozycja muzealna jako utwór architektoniczno-plastyczny. Podstawy teoretyczne ekspozycji naukowych w muzeach*, Kraków 1976.
- ⁴ Szerzej zob. A. Ziębińska-Witek, *Historia w muzeach. Studium ekspozycji Holocaustu*, Lublin 2011; *eadem*, *Muzealizacja komunizmu w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej*, Lublin 2018.
- ⁵ Cezury PRL-u, obowiązujące w wystawach muzealnych na podstawie przeprowadzonych badań, to zasadniczo lata 1944-1989. Początkowa data to 22 lipca 1944 r., czyli opublikowanie Manifestu lipcowego PKWN i powstanie Polski lubelskiej. Data wieńcząca na wystawach muzealnych to 1989 r. i okres pierwszych, częściowo wolnych wyborów z 4 czerwca. Jest to zwyczajowe, żywe w pamięci i znajdujące swoje odzwierciedlenie w narracjach muzealnych zakończenie Polski Ludowej. Z tej cezury wyłamała się jedna stała ekspozycja w Europejskim Centrum Solidarności w Gdańsku (ECS). Za datę kończącą ustrój kuratorzy w ECS uznali 1991 r. Szerzej na temat periodyzacji czasów Polski Ludowej zob. A.L. Sowa, *Historia polityczna Polski 1944-1991*, Kraków 2011, s. 13-15.
- ⁶ Szerzej zob. M. Wąchała-Skindzier, *PRL w narracji muzealnej ostatniego 25-lecia*, „Światowid. Rocznik Muzeum PRL-u (w organizacji)” 2014, t. 1, s. 11-54; *eadem*, *Nostalgia i trauma – dwa oblicza pamięci. Kilka słów o PRL-u w narracjach muzealnych*, w: *Pytać mądrze. Studia z dziejów społecznych i kulturowych. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Chwalbie*, A. Czocher, B. Klich-Kluczevska (red.), Kraków 2020, s. 249-268.
- ⁷ Szerzej zob. Wykaz muzeów w Polsce Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, www.nimoz.pl/baza-wiedzy/bazy-danych/baza-muzeow-w-polsce [dostęp: 16.09.2017]; Wykaz Muzeów działających w oparciu o statut bądź regulamin uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i dziedzictwa narodowego (wykaz nie jest tożsamy z Państwowym Rejestrem Muzeów), <https://bip.mkidn.gov.pl/pages/rejestry-ewidencje-archiwa-wykazy/wykaz-muzeow.php> [dostęp: 7.08.2022]; Państwowy Rejestr Muzeów działających w oparciu o statut bądź regulamin uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i dziedzictwa narodowego (baza w trakcie organizacji, <https://bip.mkidn.gov.pl/pages/rejestry-ewidencje-archiwa-wykazy/rejestry-muzeow.php> [dostęp: 7.08.2022]). Wykaz muzeów oraz tematów wystaw, dotyczących PRL-u z lat 1989-2017, ujęty w formie Aneksu 1, w: M. Wąchała-Skindzier, *PRL w narracji muzealnej 1989-2017*, praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Andrzeja Chwalby, Kraków 2019 (mps w posiadaniu autorki).
- ⁸ W otrzymanym z zapytanych muzeów materiale znalazło się 11 wystaw o tematyce wojskowej. W trakcie ponownych obliczeń ekspozycje te zostały zakwalifikowane do kategorii „historia polityczna”.
- ⁹ Od Redakcji: W 2014 r. baza adresowa muzeów NIMoz traktowała filie i oddziały jednego muzeum jako odrębne podmioty. Nie miała ona jednak, w przeciwieństwie do wykazu muzeów o statucie bądź regulaminie uzgodnionym przez ministra kultury i dziedzictwa narodowego, charakteru prawnie obowiązującego, a jedynie pomocniczy.
- ¹⁰ Szerzej zob. E. Babbie, *Podstawy badań społecznych*, W. Betkiewicz i in. (tłum.), Warszawa 2008, s. 450-476.
- ¹¹ Szerzej zob. *idem*, *Badania społeczne w praktyce*, W. Betkiewicz i in. (tłum.), Warszawa 2003, s. 623.
- ¹² Szerzej zob. W.L. Neuman, *Basics of Social Research. Qualitative and Quantitative Approaches*, wyd. 2, London 2013; *Elektroniczny Podręcznik Statystyki PL*, Kraków, <http://www.statsoft.pl/textbook/stathome.html> [dostęp: 25.09.2017, ponowiony: 24.08.2022]. Przy obliczeniach statystycznych wsparł mnie dr Piotr Skindzier z Zakładu Teorii Względności i Astrofizyki Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- ¹³ Osiem kategorii wiodących: historia polityczna, historia życia codziennego, historia kultury, historia techniki, historia instytucji, sztuka ludowa, sztuka, historia wzornictwa; trzy kategorie pomocnicze: wystawa biograficzna, historia przemysłu, historia sportu.

Bibliografia

Źródła drukowane

- Państwowy Rejestr Muzeów działających w oparciu o statut bądź regulamin uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i dziedzictwa narodowego (baza w trakcie organizacji, <https://bip.mkidn.gov.pl/pages/rejestry-ewidencje-archiwa-wykazy/rejestry-muzeow.php> [dostęp: 7.08.2022]).
- Wykaz Muzeów działających w oparciu o statut bądź regulamin uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i dziedzictwa narodowego, <https://bip.mkidn.gov.pl/pages/rejestry-ewidencje-archiwa-wykazy/wykaz-muzeow.php> [dostęp: 7.08.2022].
- Wykaz muzeów w Polsce Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, www.nimoz.pl/baza-wiedzy/bazy-danych/baza-muzeow-w-polsce [dostęp: 16.09.2017].
- Wykaz muzeów oraz tematów wystaw, dotyczących okresu PRL-u z lat 1989-2017, ujęty w formie Aneksu 1, w: Maria Wąchała-Skindzier, *PRL w narracji muzealnej 1989-2017*, praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Andrzeja Chwalby, Kraków 2019 (mps w posiadaniu autorki).

Opracowania

- Assmann Aleida, *Przestrzenie pamięci. Formy i przemiany pamięci kulturowej*, w: *Pamięć zbiorowa i kulturowa. Współczesna perspektywa niemiecka*, Magdalena Saryusz-Wolska (red.), Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2009.
- Babbie Earl, *Badania społeczne w praktyce*, Witold Betkiewicz i in. (tłum.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Babbie Earl, *Podstawy badań społecznych*, Witold Betkiewicz i in. (tłum.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

- Elektroniczny Podręcznik Statystyki PL*, Kraków, <http://www.statsoft.pl/textbook/stathome.html> [dostęp: 25.09.2017, ponowiony: 24.08.2022].
- Folga-Januszewska Dorota, *Muzeum. Fenomeny i problemy*, Kraków 2015.
- Gluziński Wojciech, *U podstaw muzeologii*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980.
- Kersten Krystyna, *Narodziny systemu władzy. Polska 1943-1948*, SAWW, Poznań 1990.
- Neuman William Lawrence, *Basics of Social Research. Qualitative and Quantitative Approaches*, wyd. 2, Pearson Education, London 2013.
- Piotrowski Piotr, *Muzeum krytyczne*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2011.
- Saryusz-Wolska Magdalena, *Spotkania czasu z miejscem. Studia o pamięci i miastach*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011.
- Słownik encyklopedyczny muzeologii*, André Desvallées, François Mairesse (red.), Dorota Folga-Januszewska (red. nauk. wyd. pol.), Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2020.
- Sowa Andrzej Leon, *Historia polityczna Polski 1944-1991*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2011.
- Świecimski Jerzy, *Ekspozycja muzealna jako utwór architektoniczno-plastyczny. Podstawy teoretyczne ekspozycji naukowych w muzeach*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 1976.
- Wąchała-Skindzier Maria, *PRL w narracji muzealnej ostatniego 25-lecia*, „Światowid. Rocznik Muzeum PRL-u (w organizacji)” 2014, t. 1, s. 11-54.
- Wąchała-Skindzier Maria, *Nostalgia i trauma – dwa oblicza pamięci. Kilka słów o PRL-u w narracjach muzealnych*, w: *Pytać mądrze. Studia z dziejów społecznych i kulturowych. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Chwalbie*, Anna Czocher, Barbara Klich-Kluczevska (red.), Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, Kraków 2020, s. 249-268.
- Ziębińska-Witek Anna, *Historia w muzeach. Studium ekspozycji Holokaustu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2011.
- Ziębińska-Witek Anna, *Muzealizacja komunizmu w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2018.

dr Maria Wąchała-Skindzier

Historyczka, muzeolożka, muzealnica. Autorka rozprawy doktorskiej poświęconej recepcji PRL-u w narracjach muzealnych w latach 1989–2017. Kustosza muzealna, kuratorka wystaw. Zainteresowania badawcze zogniskowane są wokół postpamięci, pamięci kulturowej, historii życia codziennego, kultury i tożsamości mieszkańców miast postsocjalistycznych, szczególnie Nowej Huty. Pracuje jako p.o. kierownika Działu Edukacji Muzeum Fotografii im. Walerego Rzewuskiego w Krakowie; maria.wachala-skindzier@mufo.krakow.pl, maria.wachala-skindzier@alumni.uj.edu.pl.

Word count: 5167; **Tables:** 1; **Figures:** 4; **References:** 13

Received: 08.2022; **Accepted:** 09.2022; **Published:** 10.2022

DOI: 10.5604/01.3001.0016.0472

Copyright©: Some rights reserved: National Institute for Museums and Public Collections. Published by Index Copernicus Sp. z o.o.

This material is available under the Creative Commons – Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). The full terms of this license are available on: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode>

Competing interests: Authors have declared that no competing interest exists.

Cite this article as: Wąchała-Skindzier M.; WYSTAWY DOTYCZĄCE CZASÓW POLSKI LUDOWEJ W POLSKICH MUZEACH W LATACH 1989–2017 W UJĘCIU ILOŚCIOWYM (STATYSTYCZNYM). *Muz.*, 2022(63): 185-193

Table of contents 2022: <https://muzealnictworocznik.com/issue/14332>